

AKUSTEMOLOGIJA GRANICE: O ZVUKU, ZVUČANJU I SLUŠANJU U IREGULARIZIRANIM MIGRACIJAMA

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 1. 9. 2025.
Prihvaćeno: 15. 10. 2025.
DOI: 10.15176/vol62no213

MOJCA PIŠKOR

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Pored toga što se suvremenim režimima migracija naturaliziraju kao statične, nepropusne i neupitne linije razgraničenja, etabliraju kao mjesta sortiranja željenih i neželjenih tijela i egzistencija, instrumentaliziraju u procesima diskriminacije, administrativne, rasne i kulturne separacije (Balibar 2002), granice predstavljaju i specifične akustičke teritorije. Ti se akustički teritoriji, u kompleksnom međudjelovanju prostora, zvučanja i slušanja (Daughtry 2015), oblikuju kroz supostojanje i preslojavanje aglomeracija zvukova prirode, ljudi i tehnologija koji rezoniraju prostorom granice. Kao takvi, oni neminovno participiraju u iskustvima i praksama suvremenih migracijskih kretanja, dok su istodobno kontinuirano upregnuti u sustave kontrole i nadzora tih kretanja, duboko protkane asimetričnim odnosima moći. Oslanjajući na akustemološki usmjereno istraživanje iregulariziranih migracija na geopolitičkim prostorima takozvane balkanske rute, ovaj rad pokušava identificirati slojevite akustičke teritorije granica i mijenjajuće auditivne režime suvremenih migracijskih kretanja na periferiji EU. Pritom nastoji pridonijeti razumijevanju zvuka kao neodjeljive komponente migrantske svakodnevice; kao ishodišta specifične zalihe slušnog iskustva i potencijalno djeljivog akustičkog znanja; kao refleksije asimetričnih odnosa moći; te kao jedne od relevantnih razina iskustva koje participiraju u uspostavljanju, pregovaranju i dokidanju granica (ne)pripadanja.

Ključne riječi: akustemologija granice, iregularizirane migracije, zvuk, zvučanje, slušanje, režim migracija

Javni diskursi koji sustavno participiraju u proizvodnji dominantnih narativa, a time istodobno izravno utječu na širu percepciju suvremenih migracija (ljudi, njihovih kretanja, ali i politika i praksi usmjerenih njihovu nadzoru, kontroli i represiji), u velikoj su mjeri uronjeni u domenu vizualnog – bremeniti prikazima, evokacijama i referencama na one dimenzije

migracija koje su dokučive i posredovane osjetilom vida.¹ Tabele, grafikoni i kartografski prikazi migracijskih kretanja; prizori derutnih brodova prekrcanih “neželjenim” migrantskim tijelima, kolona ljudi u pokretu i prenapučenih izbjegličkih kampova; kadrovi fokusirani na kordone policije, granične ograde oboružane kolutima žilet-žice i detalje snimaka sve sofisticiranijih termovizijskih nadzornih kamera; fotografije modricama ispresijecanih tijela migranata, transparenata s migrantskih i antimigrantskih protesta; spektakularne scene akcija spašavanja, kao i (mnogo rjeđe) snimke izravnog nasilja počinjenog u ime (nacionalnih, europskih, “civilizacijskih”) granica – sve su to s vremenom postala opća mjesta imaginarija iregulariziranih migracija na (vanjskim) granicama EU. Njihova sveprisutnost i ponavljajući obrasci njihove (re)produkcije, uvezani s okulocentričnom prirodom svojstvenom suvremenim reprezentacijskim diskursima, pridonijeli su neminovno i tome da smo o migracijama skloniji razmišljati, percipirati ih i razumijevati u terminima vizualnog. Druge osjetilne dimenzije migracijskog iskustva pritom se nerijetko podrazumijevaju kao sekundarne, ako ne i kao gotovo sasvim irelevantne i zanemarive. Takav oblik “senzoričke pristranosti” (Rice 2018: 3) ne zaobilazi ni akademsku produkciju znanja o migracijama, gdje su istraživanja koja izmiču zamci primata vizualne epistemologije još uvijek relativno rijetka.

SKRIPTIRANJE ZVUKA

Pojam zvuka jedan je od pojmova kojima se u svakodnevnom govoru koristimo ne razmišljajući nužno o njihovim preciznim definicijama i potencijalno višeslojnim značenjima. U svakodnevnim situacijama, isto tako, nismo uvijek u potpunosti svjesni načina na koji zvuk djeluje na naša tijela, oblikuje naš doživljaj vremena i prostora, posreduje naše odnose s drugima te u kompleksnom međuodnosu s drugim razinama percepcije participira u iskustvu i razumijevanju stvarnosti.

Kraće definicije, na kakve najčešće nailazimo u domaćim općejezičnim rječnicima i mrežnim enciklopedijama, zvuk opisuju kao mehanički val, valovito kretanje ili titranje koje se širi kroz elastične medije, a takve je frekvencije i jakosti da ga može čuti ljudsko uho.² Usvojimo li takvu definiciju, one zvukove koji prelaze rubove frekvencijskog raspona čujnog ljudskom uhu u užem smislu više ne bismo mogli smatrati zvukovima.³ U samu je definiciju zvuka, koliko god ona sažeta bila, tako uvijek upisan i percipirajući, čujući subjekt.

Zvukovi – kao titranja kojima smo neprekidno izloženi, kojima su zasićeni prostori kojima se krećemo i kojima teško u potpunosti izmičemo – kontinuirano i izravno djeluju na naše tijelo. Kako punine i gustoće neposrednog akustičkog okruženja nerijetko

¹ Fragmenti ovog teksta u slovenskom su prijevodu (Piškor 2025) objavljeni u knjizi *Balkanska pot: pojmovnik evropskega režima iregulariziranih migracij na periferiji Evropske unije* (Hameršak et al. 2025).

² <https://proleksis.lzmk.hr/51142/>; https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f15iXhN8; <https://enciklopedija.hr/clanak/zvuk>.

³ <https://enciklopedija.hr/clanak/infracvuk>; <https://enciklopedija.hr/clanak/ultrazvuk>.

nismo u potpunosti svjesni – dijelom i stoga što slušajući neprekidno filtriramo zvukovne informacije, odnosno ne slušamo fokusirano i aktivno sve što pasivno primamo u sferi čujnog – zvukova nerijetko najjasnije postajemo svjesni u trenucima njihove ekscesivnosti (koju doživljavamo i imenujemo kao buku) ili njihova prividnog odsustva (koje doživljavamo i imenujemo kao tišinu). Povrh toga, činjenica istodobne prolaznosti i sveprisutnosti zvukova (Weitzel 2018: 4) uvelike otežava pokušaje njihova dokumentiranja i analitičkog obuhvaćanja, dok relativna skromnost vokabulara kojim bismo zvukove mogli adekvatno opisati dodatno usložnjava verbaliziranje zvukovnog i slušnog iskustva. Gotovo je svaki pokušaj obuhvaćanja cjeline zvukovnog okružja i auditivnog iskustva – pa tako i ovaj tekst – stoga neminovno osuđen na fragmentarnost i nedovršenost.

Kao što to sugeriraju prije spomenute definicije, zvuk je, kao izvor specifičnog akustičkog i auditivnog znanja, gotovo neraskidivo vezan uz praksu i iskustvo slušanja. Premda su mnogi od načina na koji zvuk djeluje na nas izravno povezani s njegovim fizikalnim parametrima te fiziološkim procesima koji proizlaze iz dodira zvučnih valova i ljudskog uha, oni na njih nisu bezostatno svodivi (Goldsmith 2015: 10). Slušanje nije tek neutralan i pasivan čin, urođena, naturalizirana i univerzalna kompetencija, već aktivna i angažirana praksa koja se ne iscrpljuje na razini auditivne percepcije (Daughtry 2015: 123). Akustičko znanje i slušno iskustvo nerijetko akumuliramo na razini nesvjesnog, ali je u suštini duboko određeno povijesno sedimentiranim i društveno usvojenim interpretativnim okvirima (Rice 2018: 4) te je kao takvo u stalnom procesu nadogradnje i reartikulacije. Kad slušamo (a ne samo čujemo), slušamo kroz iskustvo konkretnog trenutka, ali i kroz prizmu vlastitih prethodnih slušanja, prijašnjeg susreta s istim zvukovima, kulturnog konteksta te individualne i kolektivne zalihe akustičkog znanja. Iz toga proizlaze načini na koje slušno registriramo (ili ne registriramo) pojedine zvukove, kao i značenja koja im pripisujemo.

Pojam akustemologije, koji je – sjedinjujući domene akustičkog i epistemološkog – u područje etnomuzikologije i antropologije zvuka devedesetih godina 20. stoljeća uveo Steven Feld (1996), afirmira pristup i analitički rakurs koji polazi od temeljnog pitanja: “što je spoznatljivo i kako takvim postaje kroz zvučanje (engl. *sounding*) i slušanje” (Feld 2015: 12). Apostrofirajući važnost zvukovne spoznaje, odnosno uloge koju akumulirani sedimenti akustičkog znanja i slušnog iskustva imaju u doživljaju, iskustvu i razumijevanju svijeta koji nas okružuje, Feld nas odmiče od razumijevanja zvuka kao isključivo fizikalnog fenomena. Time se otvara prostor za percepciju zvuka kao neodvojivog dijela ljudskog iskustva te za propitivanje modaliteta slušanja kao aktivnog, kontekstualnog i situacijskog procesa kroz koji se oblikuju identiteti, uspostavlja komunikacija i društvena interakcija, ali i konstituiraju odnosi moći (usp. Wilbourne i Cusick 2021: 2).

Premda su politikama i mehanizmima iregularizacije ciljano izmahnute “pogledu javnosti”, a često i doslovno gurnute u periferne prostore u kojima postaju potencijalno nevidljive i nečujne, iregularizirane se migracije, kao ni druga kretanja ljudi prostorom, ne odvijaju u tišini. Zvukovi kojima su prožeti granični krajolici posredno strukturiraju ritmove i trasiraju putanje kroz pomno nadzirane i nerijetko otvoreno neprijateljske prostore u kojima su

ljudi primorani kretati se i živjeti skriveno. U realnosti sustavne kriminalizacije i ilegalizacije suvremenih migracija pokušaj kretanja i življenja koje nastoji ostati neprimjetnim pritom barem dijelom podrazumijeva i pokušaj kretanja i življenja koje ostaje nečujnim.

Ovaj rad pokušaj je identifikacije i analize slojevitih akustičkih teritorija granica i mijenjajućih auditivnih režima koji su neodvojivim dijelom iskustva migracija – pokušaj, drugim riječima, “skriptiranja” zvukovne dimenzije iregulariziranih kretanja ljudi perifernim prostorima Europske unije i kritičkog čitanja suvremenog režima migracija kroz njegovu zvukovnost. Polazeći prije svega od teorijskih i metodoloških uporišta interdisciplinarnog područja studija zvuka (engl. *sound studies*), svoju interpretaciju gradim na uvidima koji proizlaze iz višegodišnjeg, na moja etnomuzikološka i srodna znanja oslonjenog, akustemološki fokusiranog etnografskog istraživanja.⁴ Premda su tijekom istraživanja postojali trenuci u kojima sam s ljudima čija su kretanja i egzistencije označeni kao ilegalni dijelila iste akustičke teritorije, svjesna sam da naša iskustva zvuka, zvučanja i slušanja nisu spoznajno istovjetna, niti ih ovim tekstom mogu u potpunosti, bezostatno posredovati. Premda neizbježno fragmentaran, ovaj tekst predstavlja moj pokušaj sabiranja raspršenih tragova širokog spektra akustičkih fenomena i praksi kojima je strukturirana zvukovna dimenzija migracija. Vjerujem, naime, da bi ti fenomeni i prakse mogli pridonijeti razumijevanju zvuka kao neodjeljive komponente migrantske svakodnevice, kao ishodišta specifične zalihe slušnog iskustva i potencijalno djeljivog akustičkog znanja, kao refleksije asimetričnih odnosa moći, kao jedne od relevantnih razina iskustva koje participiraju u uspostavljanju, pregovaranju i dokidanju granica (ne)pripadanja.

GLAZBOM KROZ GRANICE

Odgovarajući u prosincu 2021. godine na pitanje novinara o zaključcima tek objavljenog Izvješća Odbora Vijeća Europe za sprječavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja,⁵ hrvatski je predsjednik Zoran Milanović posegnuo za naoko “razoružavajućim” protupitanjem: “Kako da Hrvatska zaštiti svoju granicu? Kako? S balalajkama da dočekujemo ilegalne migrante? Kako? Nemoguće je. Dakle, naprosto policija mora primijeniti određenu vrstu sile.”⁶ Poprativši izgovoreno nonšalantnom gestom fingiranog trzanja žica imaginarne balalajke, jednim je potezom podcrtao normalizaciju

⁴ Premda mu je dijelom i prethodilo, moje se istraživanje glazbe, zvuka i migracija najintenzivnije odvijalo tijekom trajanja četverogodišnjeg znanstveno-istraživačkog projekta *Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji EU: od etnografije do pojmovnika* (ERIM) Instituta za etnologiju i folkloristiku (IP 2019-04-6642, 2020–2024). O brojnim aspektima režima iregulariziranih migracija učila sam kroz zajednička terenska istraživanja, diskusije i znanstvene radove istraživača i istraživača okupljenih tim projektom. Temom sam se nastavila baviti u projektu *Tradicije glazbe i plesa* (TRAPLEGLA) Instituta za etnologiju i folkloristiku (NextGenerationEU, 2024–2027), u okviru kojeg je nastao ovaj rad.

⁵ Potpun tekst Izvješća dostupan je na <https://rm.coe.int/1680a4c199>.

⁶ Snimka predsjednikove izjave dostupna je na https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=443962130677215.

nasilja na granicama i sugerirao kako ideja gostoprimstva i dobrodošlice koja uključuje glazbu – njezino izvođenje, dijeljenje i slušanje – u susretu s neželjenim “legalnim” i kriminaliziranim migrantskim Drugim nedvojbeno graniči s apsurdom.

Šest godina ranije, na samom kraju dugog migracijskog ljeta (Kasperek i Speer 2015), ova je ideja, činilo se, ipak bila daleko od nezamislive. Kad su sredinom rujna 2015. godine, svega nekoliko dana prije zatvaranja mađarske granice, glazbenici sirijskog benda Khebez Dawle, prešavši zelenu granicu na istoku Hrvatske, pritvoreni u policijskoj stanici u Iloku, upravo je glazba odigrala specifičnu ulogu medija približavanja i (pre)poznavanja (usp. Dragičević 2018: 205–228):

[AM] Sprijateljili smo se s tim policajcima i u jednom su trenutku željeli znati nešto više o nama. Spomenuli smo im bend... pred nama su otvorili našu YouTube stranicu i rekli – o, kul, stvarno imate bend. Na početku nisu vjerovali, jer su nas vidjeli mokre, blatne i prašnjave... Sjećam se da sam dvojici ili trojici policajaca poklonio naš CD. Jedan je od njih bio roker. Počeo je pričati s nama – ja sam bio bubnjar, volim thrash metal... Bilo je nadrealno – ta scena. Sjećam se trenutka u kojem je na YouTubeu pustio našu pjesmu i počeo slušati... a ja sam razmišljao o cijeloj situaciji u kojoj se nalazim – ovdje sam, pritvoren, uspio sam navesti policajca koji me pritvorio da sluša moju pjesmu. To je pobjeda... [HA] Sve se promijenilo u toj prostoriji. Bili smo tamo svi napeti... ali nakon što smo odslušali pjesmu... da... stvari su se promijenile... počneš razumijevati drugu osobu koja je u drukčijoj situaciji, u nekoj drukčijoj perspektivi... (Anas Maghrebi i Hekmat Alkassar, u dokumentarnom filmu Ivane Dragičević i Dinka Cepaka *Anima: Kruh Europe*)⁷

Nekoliko dana kasnije Khebez Dawle je na posuđenim instrumentima u sportskoj dvorani Osnovne škole Vladimira Vidrića u Kutini odsvirao svoj prvi “europski koncert”, organiziran suradnjom aktivista, novinara i umjetnika okupljenih oko građanskih inicijativa *KUFER – Kutina je fer i Budimo ljudi*.⁸ Prije nego što su jednim od zadnjih vlakova koji su izbjeglice iz Hrvatske odvozili prema Mađarskoj nastavili svoj put prema Njemačkoj, članovi su benda u Zagrebu održali još dva koncerta. Interes domaćih i međunarodnih medija za glazbenike, njihovu glazbu i, povrh svega, neuobičajeno iskustvo njihova migracijskog puta bio je bez presedana, osobito uzmemo li u obzir da su koncerti organizirani *ad hoc* i to u relativno malim alternativnim zagrebačkim klubovima. “Svi su bili susretljivi i puni ljudskosti”, zapisao je u osvrtu na jedan od tih koncerata Zoran Stajčić, “i bend i publika. Sve je podsjećalo na neki pomalo nestvarni trenutak početka nečeg puno značajnijeg, ili možda jedan od svijetlih momenata nečega što možda nema preduvjete za sretan završetak. Nešto kao karmine svijeta koji smo poznavali, dok nesigurno pozdravljamo novo vrijeme” (Stajčić 2015).

Otprilike u isto vrijeme s druge je strane privremeno zatvorene hrvatsko-slovenske granice redateljica Sabina Đogić snimila prve videozapise koji će postati dijelom umjetničkog projekta *14songs*.⁹ Zaglavljani danima ispred ili između državnih granica, prisiljeni da noći

⁷ Film je dostupan na <https://www.youtube.com/watch?v=MjIdiUshFlk>.

⁸ Najava cjelodnevnog događanja u Kutini u okviru kojeg je održan i koncert Khebez Dawle dostupna je na <https://www.facebook.com/events/516249288546401>.

⁹ Kratak opis projekta dostupan je na <https://www.ilsuonoinmostra.it/portfolio-items/sdogic/>.

provode na otvorenim poljima tik uz graničnu liniju koja će se nekoliko mjeseci kasnije materijalizirati u ogradama i kolutima žilet-žice, opkoljeni tenkovima, oklopnim vozilima i kordonima specijalne policije (Lunaček Brumen i Meh 2016), ljudi su pred kamerom izvodili fragmente pjesama o ljubavi,¹⁰ domu,¹¹ odlasku i rastancima.¹² Premda se u militariziranoj zoni “zatvora na otvorenom” i u atmosferi potpune dehumanizacije mogla činiti kao neka vrst stranog tkiva, glazba je kao specifičan oblik zvukovne ekspresije još uvijek bila zamisliva i kao put (re)humanizacije ljudi stiješnjenih rapidno mijenjajućim režimima granice. Rezonirajući s u to vrijeme barem dijelom opipljivom atmosferom dobrodošlice, prvi susret s Drugim provučen kroz dijeljeno iskustvo zvučanja i slušanja glazbe mogao je, barem simbolički, postati početkom drukčijeg, osobnijeg, ljudskijeg međuodnosa “nas” i “njih”, “domaćina” i “gostiju”, onih s jedne i onih s druge strane granice. Kako se relativno autonomno, samoorganizirano i disperzirano kretanje migranata balkanskom rutom (Stojić Mitrović et al. 2024) postupno stješnjavalo u sustavno nadziran, strogo kontroliran i rigidno trasiran balkanski koridor (Stojić Mitrović et al. 2023), u novonastalom je režimu “mobilne detencije” (Hameršak i Pleše 2017: 23) trenutaka i prostora za dijeljenje glazbe (ili pak dobrodošlicu koja bi mogla uključivati čak i balalajke) bivalo sve manje (Škokić i Jambrešić Kirin 2017: 97).

Medijski proizvođeni i posredovani prizori spektakla granice, kao i činjenica ubrzanog i frenetičnog ograđivanja europskih granica, svoju su refleksiju imali i u sve prisutnijim politički angažiranim i kritički intoniranim inicijativama i praksama glazbenika. Ovaj put akterima su postali glazbenici “s pravom građanstva”, otvoreno suprotstavljeni represivnim migracijskim politikama i praksama njihova provođenja kojima su, posredno ili neposredno, svjedočili. Glazba upregnuta u borbu protiv granica zaživjela je u različitim inkarnacijama: od uključivanja vizualizacija kretanja ljudi balkanskom rutom u videospotove već snimljenih pjesama¹³ i “prekogranične” suradnje glazbenika i migranata,¹⁴ preko izravnog uključivanja glazbenika u proteste i solidarne inicijative, do prepjeva pjesama čijim su novim stihovima izravno adresirani simboli graničnih politika i režima (poput ograde i žilet-žice)¹⁵ te otpora kolektivnim izvođenjem glazbe na žicom opasanim granicama.¹⁶

Postupno sužavanje propusnosti balkanskog koridora (usp. Hameršak i Piškor 2022), a potom i njegovo konačno suspendiranje u proljeće 2016. godine, rezultiralo je sve rigidnijom kontrolom granica, umnažanjem tehnologija njihova nadzora, kriminalizacijom

¹⁰ Videozapis “Two Men from Syria Singing for 14songs” dostupan je na <https://vimeo.com/162170422>.

¹¹ Videozapis “Young Woman from Syria Singing for 14songs” dostupan je na <https://vimeo.com/148727579>.

¹² Videozapis “Young Men from Syria Singing for 14songs” dostupan je na <https://vimeo.com/144964882>.

¹³ Kries, videospot pjesme “Ivo se šeće”. <https://www.youtube.com/watch?v=rdEytem3fQk>.

¹⁴ Jall Aux Yeux feat. Saša (TBF) and Migrants u pjesmi “Adieu”. <https://www.youtube.com/watch?v=e-uRpMgEDxA>.

¹⁵ “Clandestino” u izvedbi mješovitog ženskog, lezbijско feminističkog zbora Le Zbor na Trnjanskim krijesovima u svibnju 2016. <https://vimeo.com/165778020>.

¹⁶ Ženski pevski zbor Kombinat u izvedbi pjesme “Ay Carmela” u okviru protesta protiv granične žice u prosincu 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=Agt7OF42CTk>.

kretanja i solidarnosti, rutinizacijom isključivanja, prisile, direktnog i strukturnog nasilja te normalizacijom govora o ilegalnim ljudima i iregularnosti njihova kretanja. Ljudi zaglavljeni na jugoistočnoj periferiji Europe primorani su u novim okolnostima na kretanje sve neizvjesnijim, opasnijim i skupljim putevima i složenu navigaciju zamršenim labirintom militariziranih graničnih krajolika, ispresijecanih mijenjajućim putanjama kroz teritorije država balkanske rute. Prizori tih kretanja – istodobno “neuhvatljivi” i “nespektakularni” – sve teže su konkurirali u prevladavajućoj ekonomiji pažnje, te se u medijskom prostoru govor o migracijama sve više svodio na šturi birokratski jezik brojeva kojima su rutinski baratali izvještaji i statistike o ljudima uhvaćenima u “nezakonitim prelascima granice”. Potiskivanje migracijskih kretanja, politika i praksi njihove kontrole, nasilja, ali i ljudskih života življenih i izgubljenih na granicama na same rubove vidljivosti i čujnosti pratila je postupna invizibilizacija solidarnih praksi, a u nekoj vrsti sinhroniciteta s vremenom je iz javnog prostora iščezavao i otpor granicama i migracijskim režimima artikuliran glazbom i angažiranim djelovanjem glazbenika. Za glazbenike, pak, koji su migrirajući uspjeli stići do središta Europe rasplinjavanje “kulture dobrodošlice” – zaključuje prateći “europske karijere” sirijskih glazbenika u Austriji i Njemačkoj Anja Brunner (2022) – nerijetko je dovodilo do paradoksalnog obrata. Etiketa “izbjegličkog”, koja je na vrhuncu atmosfere dobrodošlice bila ključna u njihovu uključivanju u lokalne glazbene scene, postala je teško premostiv filter njihove marginalizacije. Putujući prema željenoj Europi, kao što je to bio slučaj s glazbenicima benda Khebez Dawle, drukčijima od tisuća migranata na istom putu bili su zato što su bili glazbenici. U Europi umornoj od priča, filmova i glazbe o izbjeglištvu, u jednom su trenutku svoje mjesto izgubili upravo stoga što su među tisućama glazbenika bili oni koji su gotovo neizbrisivo označeni svojim “izbjeglištvom”.

Sve bismo spomenute, ali i druge njima srodne primjere naracije iskustva granica kroz “zvuk, glazbu i buku” (Kun 2005: 144) te korištenja glazbe kao medija artikulacije otpora i alata simboličke borbe protiv represivnih graničnih režima mogli podvesti pod pojam auralne granice, kojim Josh Kun (2000) otvara prostor za promišljanje granice kao specifičnog “audiospacijalnog teritorija izvedbe” (Kun 2005: 145). Premda nedvojbeno važna i u mnogim aspektima iznimno potentna, glazba ipak predstavlja tek jedan segment šireg spektra akustičkih fenomena i praksi kojima je strukturirana zvukovna dimenzija migracija. Granični su prostori u akustičkom smislu prije svega prostori obilježeni kompleksnom dinamikom heterogenog zvučanja, koje nadilazi samu glazbu, i intenziv(ira)nog slušanja koje nije svodivo tek na estetsko iskustvo (Daughtry 2015: 5).

AMPLIFICIRANJE GRANICE

Pored toga što se suvremenim režimima migracija naturaliziraju kao statične, nepropusne i neupitne linije razgraničenja, etabliraju kao mjesta sortiranja željenih i neželjenih tijela i egzistencija te instrumentaliziraju u procesima diskriminacije, administrativne, rasne i kulturne separacije (Balibar 2002: 84), granice predstavljaju i specifične akustičke teritorije. Ti se

akustički teritoriji, u kompleksnom međudjelovanju prostora, zvučanja i slušanja (Daughtry 2015: 188), oblikuju kroz supostojanje i preslojavanje aglomeracija zvukova prirode, ljudi i tehnologija koji rezoniraju prostorom granice. Kao takvi, neminovno participiraju u iskustvima i praksama suvremenih migracijskih kretanja, dok su istodobno kontinuirano upregnuti u sustave kontrole i nadzora tih kretanja, duboko protkane asimetričnim odnosima moći.

Attention, attention! I'm warning you that you're at the Hungarian border, at the border cross, which is the property of the Hungarian government. If you damage the fence, cross illegally or attempt to cross, it's counted to be a crime in Hungary. I'm warning you to hold back from committing this crime. You can submit your asylum seeking application in the transit zone... (zvuk "pametne" ograde na mađarskoj granici)¹⁷

Prikolica je vlasništvo Ministarstva unutarnjih poslova. Molimo, napustite perimetar prikolice. / The trailer is the property of the Interior Ministry. Please, leave the perimeter of the trailer. (zvuk mobilne nadzorne prikolice postavljene pored gradskih bazena u Slavenskom Brodu)¹⁸

Ograda na mađarskoj i nadzorna prikolica na hrvatskoj granici dva su primjera manifestacije granice kao akustičkog teritorija. Neprekinuta zvukovna petlja kojom se mađarska granica materijalizira kroz zvučanje, kao i činjenica da se ciljanom slušaču obraća govoreći u prvom licu (*I'm warning you...*), pojačava doživljaj zvuka kao akustičke personifikacije granica. Činjenica da je riječ o snimljenom zvuku koji se neumorno i potencijalno beskonačno reproducira, pojavljuje tamo gdje se ne očekuje i ulazi u prostor granice akuzmatski – kao glas koji nije moguće povezati s tijelom koje ga producira – učinkovito zbunjuje, dezorijentira i proizvodi somatsku i perceptivnu nelagodu. Riječ je pritom i o zvučanju glasa koji ne govori mađarskim jezikom, već isključivo jezicima onih koji su nedvosmisleno označeni kao nepripadajući (usp. Kallius 2017), čime se na lingvističkoj i akustičkoj razini povlači jasna linija razgraničenja. Mehaničko, repetitivno i depersonalizirano zvučanje granice tako efektivno produbljuje vizualno i prostorno upisane linije teritorijalne demarkacije.

Premda umnogome srodna, slavonskobrodska nadzorna prikolica, umještena u samo tkivo grada, djeluje i na drugim razinama. Akuzmatski zvuk, koji se aktivira čim senzori registriraju kretanje, slušačima se sukcesivno obraća na hrvatskom i engleskom jeziku. "Lingvistička uključivost" akustički interpolirane granice proizvodi specifičan učinak, podsjećajući stanovnike grada (O35portal 2025) da granica nije tek na dva kilometra udaljenom službenom graničnom prijelazu, već i tamo gdje sugerira linija ucrtana u geografskim kartama – svega dvjestotinjak metara udaljena od putanja svakodnevnih kretanja i života građana – u sredini rijeke koja je postala gotovo jedino moguće mjesto prijelaza onih čija su kretanja i egzistencije označeni kao ilegalni.

I prikolica i ograda tu su da bi istodobno procesuirale informacije primarno prikupljene u domeni vizualnog (putem optičkih i termalnih kamera) i odašiljale poruke producirane

¹⁷ <https://soundcloud.com/g-bor-medvegy>.

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=1b6WSgr38LO>.

u domeni akustičkog – zvučanjem kojim se manifestira sveprisutnost granice i, prema riječima glasnogovornice PU Brodsko-posavske, “jasno daje do znanja da je granica pod stalnim nadzorom kako bi se osigurala sigurnost” (O35 portal 2025). Prikolicu i ogradu, kao i druge oblike materijalizacije granice u zvuku, mogli bismo stoga promatrati i kao konkretne primjere manifestacije graničnog “panakustikona” (Szendy 2017). Granica se pritom uspostavlja kroz latentno prisustvo panoptičkog, svevidećeg nadzirućeg oka i panakustičkog, svečujućeg nadzirućeg uha.

U kontekstu zvučanja granice važno je na umu imati da zvuk, kako upozorava Martin Daughtry (2014), nije tek polisemični tekst podložan interpretaciji, već i materijalna sila koju je moguće usmjeriti na tijela, koja se u dodiru s “veličinom i težinom” sile zvuka otkrivaju kao “krhka, podložna nasilju s kojim rezoniraju” (Daughtry 2014: 32). Jedan od najdrastičnijih i najekstremnijih oblika militarizacije granice, ali i militarizacije zvuka na balkanskoj ruti, vezan je uz korištenje akustičkih uređaja dugog dometa (LRAD), takozvanih zvučnih topova, na grčko-turskoj granici u lipnju 2021. godine (Cockerell 2021). Uređaji pričvršćeni na vozila granične policije koja su patrolirala granicom primjer su sofisticirane tehnologije koja zvuk visoke frekvencije i glasnoće koja prelazi prag boli pretvara u učinkovito oružje (usp. Parker 2019: 78). Činjenica da je ovo oružje kvalificirano kao nesmrtonosno ima znakovite paralele s uvriježenim kvalificiranjem prakse torture iznimno glasno reproduciranom glazbom u američkim zatvorima u Afganistanu, Iraku i Guantanamo (Cusick 2013) kao “blage torture” (engl. *torture-lite*). Za razliku od drugih oblika militarizacije granice, reakcija službene Europe na zvučne topove na europskim granicama bila je začudno brza i deklarativno osuđujuća (Da Silva 2021). Premda su zvučni topovi ekstremna tehnologija, oni – kako ističe James Parker – predstavljaju tek jednu u širokom arsenalu tehnologija i tehnika ciljane “prisile, upravljanja i kontrole nad tijelima kroz zvuk i slušanje”, u specifičnom obliku opipljive zvukovne dominacije države i represivnog aparata (Parker 2019: 79).

AUSKULTACIJA PUTANJI

Kretanje u migracijama nerijetko pretpostavlja konstantnu navigaciju različitim akustičkim teritorijima, zvukovnim protokolima i auditivnim režimima. U tom je kretanju, zvučanju i slušanju uho nadziranog subjekta u trajnom srazu s nadzirućim hegemonijskim uhom, koje sluša i/ili prisluškuje iz neupitne pozicije moći. Mjesta prelaska državne granice – luke, aerodromi, cestovni granični prijelazi ili takozvane zelene granice – sama su po sebi iznimni akustički teritoriji koji djeluju kao svojevrsne zone akustičke (auto)cenzure. Oni koji su podvrgnuti kontroli i nadzoru na granicama (bez obzira prelaze li granice kao građani ili migranti) nerijetko su unaprijed spremni smanjiti svoj akustički trag, prihvatiti subordiniranu poziciju spram hegemonijskog uha i pristati na poslušnost koja se u akustičkom smislu manifestira prihvaćanjem uspostavljenih režima zvučanja i slušanja. Službeni su granični prijelazi, kao točke regulariziranog prelaska granica, prostori intenzivirane kontrole, oboružani tehnologijama nadzora, fizičkim barijerama i prisustvom granične policije. Njihov

akustički teritorij zasićen je zvukovima kretanja (ljudi, vozila). U usporedbi s njima, zelene se granice, obilježene dominacijom zvukova prirode, a ponegdje i odsustvom vidljivih barijera, nerijetko percipiraju kao akustički manje invazivni prostori. Bez obzira na razinu zvukovne zasićenosti i intenziteta zvučanja, doživljaj i iskustvo kretanja prostorom granice u bitnome ovise o poziciji slušajućeg subjekta.

Dijeljeni akustički prostori dijeljeni su, naime, prije svega na razini zvukova kojima smo okruženi, koji dopiru do naših tijela i aktiviraju fiziološku reakciju naših osjetila. Iskustvo, pak, akustičkog prostora – način na koji zvukove doživljavamo, tumačimo i iz njih spoznajno crpimo – duboko je individualno. To se iskustvo neminovno mijenja ovisno o tome slušamo li s ove ili one strane suvremenim migracijskim režimima uspostavljenih linija razgraničenja između pripadajućih i nepripadajućih, onih s pravom i onih bez prava građanstva, legalnih i ilegalnih, željenih i neželjenih, ali i između “pravih” i “lažnih” migranata, “prijetećih” i “ranjivih”, onih koji “zaslužuju” i onih koji “ne zaslužuju” zaštitu, sigurnost i empatiju.

Usred noći probudio me zvuk Nissan Patrola, terenskog vozila kojim se koristi Revolucionarna garda. Strah je bio utjelovljen. Kao i mnogi drugi mladi ljudi u Iranu, bio sam konstantno fokusiran na sve znakove opasnosti, poput zvuka Nissan Patrola. Moj život življen u skrivanju bio je oblikovan različitim oblicima “somsatske budnosti”. (Khosravi 2010: 16)

Poput zvuka Nissan Patrola, zvuk vode, nabujale rijeke, grmljavine, pasa, divljih životinja, ljudi, automobila, vlakova, dronova, helikoptera, pucnja, sirena, vlastitih i tuđih koraka, šapata, vikanja, jecaja, nepoznatog jezika, glazbe, tišine drukčije se sluša uhom progongnjenih. Polisemična priroda granice (Balibar 2002: 81) reflektira se tako u polisemičnoj prirodi njezine akustičke dimenzije. Slušati u migracijama pritom podrazumijeva i slušanje “komparativnim uhom” (Daughtry 2015: 37).

Za iregularizirane migrante na balkanskoj ruti stizati do granica znači stići s iskustvom slušanja svih onih granica i akustičkih teritorija između granica koje su bili prisiljeni prijeći na višemjesečnom, a nerijetko i višegodišnjem migracijskom putu ka središtu Europe. Riječ je o akustičkom znanju i slušnom iskustvu koje se nadograđuje svakim novim slušanjem. Za neke od njih stići na granicu ili kružiti između granica znači putovati s arhivom slušnog znanja u kojem važno mjesto pripada traumatskom iskustvu navigacije akustičkim teritorijima režimskih zatvora, ratne svakodnevice i detencija. Kako ističe Tom Western, mnogi ljudi na granice stižu bježeći iz situacija u kojima je artikulirati otpor kroz zvučanje, odnosno “podizanje glasa” sa sobom nosilo rizik progona, nestanka ili smrti (Western 2020: 304). Sva ta iskustva zvučanja i slušanja na neki su način pohranjena u “uhu slušača” i velikim dijelom oblikuju svaki novi susret sa zvukovima kojima se konstituira zvukovna dimenzija migracija.

Približavanje granici i udaljavanje od nje, u određenom smislu, reflektira se i u procesu izoštravanja osjetila, fluktuacije između senzoričke i somatske napetosti i opuštanja. Činjenica da zvukovi posreduju informacije koje u određenim situacijama mogu biti presudne

za strategije i taktike kretanja migracijskim putanjama iziskuje spremnost na konstantno trijažiranje zvukova koji prodiru u akustičke teritorije kojima se slušač kreće. Kretati se skriveno i kretati se nečujno u kontekstu iregulariziranih migracija nerijetko znači i kretati se slušajući intenzivno, u nekoj vrsti privremene “akustičke hiperestezije” (Szendy 2017: 11). Kao i u kontekstu života življenih usred ratova, slušanje kroz granične akustičke teritorije podrazumijeva kompleksno preslojavanje, kako je to formulirao Daughtry, “slušne pismenosti” (sposobnosti identificiranja izvora zvuka), “slušne kompetencije” (razumijevanja očekivanog ponašanja upisanog u zvuk) i “slušnog virtuoiziteta” (vještine brze i nijansirane reakcije na zvuk, ili pak umijeća da se na neke, mahom irelevantne zvukove ne reagira) (Daughtry 2015: 150).

REZONANCE NASILJA

Suvremene politike, prakse i režimi iregularizacije migracija doveli su do toga da o granicama više nije moguće (ako je to ikada i bilo) razmišljati kao o konkretnim linijama razgraničenja, upisanima u geopolitički prostor i ucrtanima u naoko samorazumljive i objektivne kartografske prikaze. Navigacija multiplicirajućim granicama, koje su, kako ističe Étienne Balibar, prisutne “gdjegdod se primjenjuju selektivne kontrole” (Balibar 2002: 84), znači i da se akustički teritoriji i auditivni režimi granice umnažaju u svim onim prostorima (kampovima, skvotovima, detencijama, napuštenim građevinama, urbanim javnim prostorima, sredstvima javnog prometa, šumama, planinama, rijekama) u kojima su iregularizirana migrantska kretanja potencijalno podvrgnuta nadzoru i kontroli hegemonijskog, svečujućeg uha.

Za trajanja formaliziranog balkanskog koridora takvim su prostorima intenzivirane kontrole i nadzora postajali privremeno uspostavljeni (prihvatni, tranzitni, prihvatno-tranzitni) kampovi. U prostoru Sprejemnog centra Livarna u Dobovi, primjerice, uspostavljena se i rijetko propitivana hijerarhija između ljudi koji su kroz njega prolazili (policije, prevoditelja, liječnika, volontera, vozača autobusa, migranata) učinkovito učvršćivala strogo kontroliranim procedurama (ulaska, registracije, distribucije hrane i odjeće, odlaska), stalnim prisustvom policije i vojske, organizacijom samog prostora kampa, gusto premreženog pomičnim ogradama namijenjenima kontroli kretanja i “sortiranju” ljudi (Hameršak i Piškor 2022), ali i strateškim minimiziranjem komunikacije migranata i volontera.

Dok sam se s noćnog volontiranja vraćao kući, odjednom me prostrijelila misao. Premda sam pod zastavom Crvenog križa te noći radio s tisućama izbjeglica, ni sa kim nisam uspio razmijeniti niti riječ – za što bi se u normalnim uvjetima čak i najnekomunikativniji čovjek morao dobro potruditi. Cijelo su nas vrijeme dijelile ograde i pendreci... Nahranili smo desetke tisuća ljudi, a o njima nismo saznali ništa – tko su, odakle dolaze, zašto su ovdje... Nismo im rekli čak niti to da se nalaze u Sloveniji. (N'toko prema Lunaček i Meh 2016: 29–30)

Ciljano ograničavanje prostora za verbalnu komunikaciju i interakciju, kao i postojanje nezgovorenih, ali svojevrtnim automatizmom internaliziranih akustičkih i auditivnih režima

(kome je, kada i s kime dozvoljeno govoriti; tko je prinuđen na submisivnu tišinu; tko postavlja, a tko odgovara na pitanja; čiji glas i kako dominira prostorom i situacijom; čiji je glas moguće u potpunosti ignorirati i utišati; tko “ima pravo” vikati, zastrašivati, prijetiti) kontinuirano su, kao specifični mehanizmi discipliniranja, participirali u uspostavljanju, održavanju i reprodukciji duboko asimetričnih odnosa moći između nadzirućih i nadziranih.

Sužavanje propusnosti koridora dijelom se ogledalo i u sužavanju prostora govora i zvučanja. Sve su češće prilikom registracije u kampu postavljana obmanjujuća, kapciozno isključujuća pitanja (usp. Hameršak 2023), broj “prihvatljivih” odgovora na njih bivao je sve manji, dok je broj odgovora koji su, jednom izgovoreni, vodili isključivanju iz koridora rastao. Proces sve prisutnije profilacije (usp. Hameršak i Pleše 2022) istodobno se nerijetko odvijao i u domeni akustičkog – procjenjivanjem ili provjeravanjem zemlje porijekla na osnovi izgovora, akcenata, ili pak istančanim slušanjem kojim je u samom zvučanju glasa bilo moguće osjetiti kolebanje, nesigurnost, nelagodu, nervozu i strah.

Protokoli zvukovne dominacije i nametnute submisivne tišine, kakvima smo svjedočili u prostoru kampova balkanskog koridora, prelili su se zatvaranjem koridora u intenzivirane prakse protjerivanja migranata na teritorije susjednih zemalja, odnosno prisile na kretanje unatrag (Hameršak i Mucko 2024). O njima posredno svjedoče brojni izvještaji o pušbekovima koje sustavno objavljuje samoorganizirana mreža Border Violence Monitoring Network (BVMN).¹⁹ Premda pri prikupljanju svjedočanstava nasilno protjeranih ljudi zvuk, zvučanje i slušanje nisu primarnim fokusom interesa, u samim je svjedočanstvima mnogo referenci koje pridonose razumijevanju uloge i mjesta zvuka u praksama dehumanizacije, represije i izravnog nasilja počinjenog u ime granica.

Brojna svjedočanstva spominju situacije u kojima ljudi uhvaćeni u prelasku granice jasno izražavaju želju za podnošenjem zahtjeva za azil, dok policija, ignorirajući odnosno ciljano se oglušujući na izgovoreno, njihov glas – kao poruku i kao zvučanje – tretira kao nečujan, irelevantan, besmislen, nesuvisao, a time i zanemariv pozadinski zvuk. Tvrdoglavim odbijanjem da se taj glas čuje i sasluša (i tako doista realizira kao glas), on se u određenom smislu efektivno konfiscira. Jedan od relativno rijetkih medijskih izvještaja o “neprijemljivoj komunikaciji policijskih službenika i zatečenih migranata” (R. I. 2019) svjedoči o još jednom duboko problematičnom obliku konfiskacije migrantskih glasova. Neimenovani “neprijemljivo komunicirajući” policijski službenici u ožujku 2019. godine prisilili su skupinu migranata “zatečenih” u prelasku granice na području Karlovca da kolektivno skandiraju povike “Dinamo Zagreb” i “Za dom spremni”, pritom snimajući svoje “postupanje” kamerom mobilnog telefona. Postupak, koji je MUP Hrvatske neočekivano promptno osudio, koristeći prigodu da podcrta “nultu toleranciju na bilo kakva protupravna ponašanja policijskih službenika” (D. Ma. 2019), primjer je osobito perfidnog oblika konfiskacije i instrumentalizacije subordiniranog glasa Drugog. U tom trenutku imati glas, odnosno moći realizirati glas kroz zvučanje, više nije bezostatno izjednačivo sa sposobnošću suverenog

¹⁹ Sva prikupljena svjedočanstva i izvještaji mreže BVMN dostupni su na <https://borderviolence.eu/>.

djelovanja autonomnog subjekta. Upravo suprotno, uzmemo li u obzir da se sve odvijalo u kontekstu pušbeka, koji je, sudeći prema prikupljenim svjedočanstvima BVMN, nerijetko obilježen supostojanjem prisilne submisivne tišine i uslovljenosti glasa i govora (gdje nešto od izgovorenog nikad ne bude poslušano), otuđivanje glasa i prisila na skandiranje nesumnjivo predstavlja specifičan oblik ponižavanja, dominacije i desubjektivizacije.

Nametnuta tišina u kontekstu protjerivanja svoju suprotnost ima u specifičnom obliku akustičke opresije koja se, prema svjedočenjima, gotovo rutinski manifestira kroz zvukovnu dominaciju onih koji pušbekove provode. Zvukovne erupcije vičućih glasova policajaca koji izvikuju rudimentarne naredbe (Go back! Go to Bosnia!),²⁰ kao i izgovorene psovke, koje zahvaljujući intonaciji, infleksiji glasa i gestama koje ih prate uspijevaju preskočiti lingvističke barijere,²¹ a nerijetko prate i samo fizičko nasilje,²² dodatno učvršćuju superiornu poziciju svemoćnog vokalnog agresora, koji i na akustičkoj razini dominira situacijom, prostorom i trenutkom.

Premda je kroz godine mreža BVMN prikupila stotine svjedočanstava, zbog činjenice da je riječ o usmenim svjedočenjima ljudi koji su u reakcijama institucija na optužbe za nasilje na granicama nerijetko okarakterizirani kao “nepouzdana izvori”, oportunisti i lašci, tek su prve videosnimke konkretnih prizora nasilja na granicama – proizašle iz višemjesečnog istraživanja europskih novinara okupljenih oko mreže Lighthouse Reports – izazvale šire reakcije nadležnih institucija, medija i dijela javnosti.²³

Tamnoputi ljudi gaze preko duboke vode usred šume, bolno se držeći za dijelove tijela. U pozadini par muškaraca s maskama na glavama i u tamnoplavim uniformama bez oznaka dokono vitla policijskim tonfa-palicama. *Odjekuju udarci i jezivi krikovi koji upućuju da se u blizini odvija premlaćivanje.* Potom migranti u panici, jedan po jedan, prolaze pored uniformiranih osoba koje ih naizmjenice usput “zakače” tonfom te sile da utrče u granični riječni kanal. (Bakotin 2021; kurziv M. P.)

Snimka pušbeka zabilježena u blizini hrvatsko-bosanske granice u lipnju 2021. godine na uvjerljivosti je velikim dijelom dobila stoga što je upravo u vizualnom mediju prikazala ono što se u prisustvu novinara i videokamere odvijalo na granici. Usprkos primatu vizualnog, sama snimka (odnosno njezini fragmenti objavljeni u listopadu 2021.) otkriva mnogo više u dimenziji zvukovnog. Nad cvrkutom ptica, zvukovima koraka, teškog disanja, pljuskanja vode i utišanog razgovora u toj se kratkoj snimci jasno razliježu dva dominantna, ponavljajuća zvuka – tupi udarac policijske palice o migrantsko tijelo i krik boli. Ono što je u snimci vidljivo oku prilično je reducirano; ono što se otvara u punini do nas dolazi kroz zvučanje. Tom nasilju svjedočimo (i) slušajući. Zbog fizikalne činjenice da zvuk putuje u

²⁰ <https://borderviolence.eu/testimonies/november-4-2022-0011-velika-kladusa-bosnia/>.

²¹ <https://borderviolence.eu/testimonies/october-21-2022-0600-sturlic-bosnia/>.

²² <https://borderviolence.eu/testimonies/february-27-2019-0000-on-a-standard-road-somewhere-in-rural-countryside-croatia/>.

²³ Snimka je dostupna na <https://www.youtube.com/watch?v=HgtgvfAWYbA>.

svim smjerovima, rezonira prostorom i dodiruje sva tijela do kojih dopire, njime su, kao i dugoročnim posljedicama nasilja, obuhvaćeni svi – počinitelji, žrtve i promatrači.

To što te tuku i nije najgori dio. Najgora je psihološka tortura koja te razara – kad te drže u mračnom kombiju, a sve što čuješ je kako vani tuku ljude, njihovi jecaji i krikovi. To samo može značiti da si ti sljedeći – to je tortura. (fragment svjedočanstva o pušbeku iz Hrvatske u Bosnu u veljači 2024. godine)²⁴

Premda je prije svega nesvjesna akustička manifestacija reakcije tijela na fizičku bol, krik boli je istodobno i čin zvučanja koji u određenoj mjeri predstavlja upiranje prstom u izvor boli (Meier 2020: 5). Krik je i specifičan oblik otpora nasilju kroz poziv na svjedočenje. U kontekstu pušbeka, krik boli one do kojih dopire iz neutralnih promatrača pretvara u potencijalne slušne svjedočke nasilja granice (Brooks 2020: 111). Čin slušnog svjedočenja izniman je oblik etičkog i političkog slušanja, koji, međutim – napose za one koji su, osim zvučnim tragovima nasilja, istodobno izloženi samom tom nasilju – nerijetko predstavlja i specifičan oblik psihološke torture.

OTPOR REAPROPRIJACIJOM GLASA I ZVUČANJA

Zvukovi koji su strateški upregnuti u represivne režime i svakodnevne prakse nadzora migracija relativno lako postaju sredstvom kontrole i dominacije, alatom zastrašivanja, isključivanja i prisile, ali i potencijalnim izvorom traume. (Re)aproprijacijom zvučanja i slušanja kao specifičnih modaliteta individualnog i kolektivnog autonomnog djelovanja, zvuk, međutim, zadržava i mogućnost da postane sredstvom transformacije prekarne migrantske svakodnevice i alatom artikulacije otpora. Prakse reaproprijacije u tom kontekstu djeluju kao specifični oblici “moći djelovanja kroz zvuk” (engl. *sonic agency*) kojom, kako to artikulira Brandon LaBelle, “subjekti i tijela, pojedinci i kolektiviteti kreativno pregovaraju sustave dominacije slušanjem i bivanjem čujnima” (LaBelle 2018: 4). Premda se takvi činovi glasnije čuju i snažnije odjekuju u iznimnim situacijama koje podrazumijevaju šire kolektivno djelovanje (poput, primjerice, kolektivnih protesta u javnim prostorima), oni se kao specifični oblici otpora zbivaju i na mikrorazini svakodnevnog života prisilno življenog u skrivanju.

Gotovo opipljiva atmosfera supripadanja i afektivnog zajedništva, koju je kratkom videosnimkom *partyja* u afganistanskom skvotu uspio (ob)uhvatiti Bojan Mucko (2022), neodvojivim je dijelom onoga što, oslanjajući na Félixu Guattarija, naziva mekim subverzijama – događajima “koji su banalni isto koliko i politički značajni usprkos svojoj singularnosti i mikromjerilu” (Mucko 2023a: 182). U svom privremenom improviziranom domu, na pustopoljini daleko od urbanog središta Bihaća, mladići iz Afganistana, postajući domaćinima maloj skupini volontera na zajedničkom večernjem druženju, barem nakratko

²⁴ <https://borderviolence.eu/testimonies/february-24-2021-2100-near-highway-r401/>.

uspijevaju subvertirati normaliziranu hijerarhiju “domaćih”, “legalnih” i “ilegalnih” stranaca. U prevladavajućoj nametnutoj distanci koju proizvodi režim iregulariziranih migracija, ovakav oblik zajedništva predstavlja jednu od mikrostrategija otpora nametnutoj suspenziji “normalnog” života, osjećaju zaglavljenosti, svodenju na neživljiv, goli život koji se odvija u pasivnom prisilnom čekanju. *Party* tako postaje svojevrsnom privremenom autonomnom zonom (Bey 2003) u kojoj onaj koji je rutinski označen kao “neželjen” gost, nesebično s drugima dijeleći krov, ogrjev, hranu, ali i glazbu i ples, postaje onim koji nudi gostoprimstvo – postaje domaćinom (Rosello 2001: 17–18). Zvuk glazbe, koji istodobno stvara i obavija trenutak afektivnog zajedništva zabilježenog videosnimkom, u kontekstu iregulariziranog kretanja i prekarne migrantske svakodnevice predstavlja neku vrstu “luksuza”. Činjenica da je baterija mobilnog telefona, u situaciji života bez lako dostupnih izvora električne energije, velikodušno iskorištena za reprodukciju glazbe dodatno podcrtava potencijal glazbe i plesa, zvučanja i slušanja kao medija približavanja, (pre)poznavanja i supripadanja.

Posebno mjesto u kontekstu političkog zvučanja i slušanja u migracijama pripada brojnim primjerima samoorganiziranih protesta (usp. Christidis 2023; Lipovec Čebtron i Zorn 2024; Mucko 2023b) u kojima kolektivno zvučanje – skandiranjem, zajedničkim pjevanjem, izvikivanjem parola, odnosno nekom vrstom zvukovnog “neposluha” – djeluje kao moćno sredstvo mobilizacije na djelovanje i otpor, dok istodobno silinom kolektivno proizvedenog zvuka destabilizira i podriva uspostavljene režime zvučanja i slušanja, zaposjeda akustičke prostore i ulazi u prostor političke borbe. Bez obzira na to je li riječ o protestima u samoorganiziranim skvotovima, institucionaliziranim izbjegličkim kampovima, prihvatnim centrima za strance, detencijama, graničnim prijelazima ili gradskim trgovima, pojedinačni subalterni “migrantski glas”, koji je u drugim situacijama moguće tretirati kao nesuvisli pozadinski zvuk, umnažanjem u kolektivnom zvučanju stremi postati zaglušujućom bukom koju je teško u potpunosti ignorirati. Afektivna moć zajedničkog, glasnog i sinhroniziranog zvučanja djeluje pritom kao specifičan kanal komunikacije između onih do kojih taj zvuk dopire.

Kad smo se, prosvjednice i prosvjednici, pokušali približiti centru kako bismo mogli razgovarati s ljudima zatvorenima iza rešetaka, policija nam to nije dopustila. Zbog toga smo morali iz sveg glasa izvikivati pitanja, a oni su nam isto tako vičući odgovarali. Mnoge su se riječi pritom izgubile, iskrivile u lančanom prijevodu s arapskog na engleski, pa na slovenski i obratno [...] u obliku dijaloga koji je bio mješavina krikova, uzvika i sudjelovanja mnoštva glasova. [...] Riječ *هوريا* – *houria* postupno je preplavila prosvjednice s obje strane ograde Centra za strance. Pored slogana “Svoboda za vse”, iz sveg smo glasa uzvikivali: *هوريا* *houria*, *هوريا* *houria*. (fragmenti etnografskih bilješki s protesta pred detencijskim centrom u Postojni u kolovozu 2020. godine; Lipovec Čebtron i Zorn 2024)

Sposobnost zvuka da prodire kroz barijere i učini vizualne i materijalne prepreke – ograde, zidove, kordone policije – poroznima jasno se manifestirala u protestu građana i aktivista pred detencijskim centrom u Postojni. Ne pristajući na režime nevidljivosti i nečujnosti kojima se rutinski prikrivaju opresivne prakse u prostorima detencije, migranti zatočeni

unutar centra i oni okupljeni pred zatvorenim vratima ojačane su fizičke barijere uspjeti nadići upravo uzajamnim zvučanjem i slušanjem. U tom specifičnom kontekstu, kolektivno slušanje koje podriva akustičke režime i zvučkovne protokole kojima se kontinuirano i sistematski uštkavaju glasovi migranata postaje nekom vrstom slušnog svjedočenja, odnosno “političkog slušanja” (Rae et al. 2019).

Jedan od najekstremnijih oblika reaproprijacije vlastitog glasa, otuđenog represivnim politikama i režimima migracija, nije vezan uz potencijal njegova zvučanja, već, upravo suprotno, uz potpuno odricanje tog potencijala. Zaglavljani na europskim granicama, u Idomeniju 2015. (Al Jazeera 2015) i Calaisu 2016. godine (Walker 2016), migranti su tijekom kolektivnih protesta protiv mijenjanjućih graničnih režima koncima zašili svoje usne. Ta radikalna gesta dvostruke apstinencije – odricanja od hrane i odricanja od govora – proizvodi tišinu (Bargu 2017). Tišina je to, koja se, međutim, ne percipira tek kao odsustvo zvuka. Za one koji joj svjedoče, u njoj duboko rezonira spoznaja o svojevolumnoj odluci poniženog čovjeka da svom glasu odrekne mogućnost realizacije u zvučanju.

NOW WILL YOU LISTEN? (transparent u rukama čovjeka koji je koncima zašio usne na protestu migranata u Calaisu 3. ožujka 2016.)²⁵

Oni koji su primorani živjeti skriveno i kretati se iregularizirano neprekidno se sudaraju sa zatvorenim granicama. Simboličko “zatvaranje slušanja”, koje prati takve, rigidne i nepomične granice, ističe Andrew Brooks, nerijetko se manifestira kroz “eksplicitne i implicitne oblike rasizma, koji strukturiraju uštkavanje rasijaliziranih glasova – kako od strane onih koji žele u potpunosti eliminirati izbjeglice i nebije migrante, tako i od strane onih koji govore u ime tih subjekata, naglašavajući svoju želju da slave raznolikost i različitost dok su upravo oni ti koji istodobno postavljaju uvjete participacije u nacionalnom” (Brooks 2020: 108). Strogo čuvane granice suvremene Europe – one koje se podudaraju s linijama ucrtanim u kartama, ali i one uvučene u dubinu nacionalnih teritorija opasanih zidovima, ogradama i žicama – kontinuirano potvrđuju Daughtryjevu tvrdnju da imati glas ne znači uvijek i za svakoga da će taj glas uistinu biti tretiran kao glas – kao glas koji drugi čuju i slušaju, kao glas čije zvučanje podrazumijeva i moć djelovanja (Daughtry 2014: 251).

Pristupimo li mu svjesni višeslojnosti njegovih uloga, uporaba i značenja, zvuk prestaje biti tek neutralna, pasivna i beznačajna akustička pozadina, povrh koje se odvija proces migracija. U kompleksnom međuodnosu s drugim komponentama osjetilne percepcije, zvuk (p)ostaje važnim dijelom senzoričkog iskustva koje aktivno oblikuje, strukturira i – Feldovim terminima – kroz kompleksnu dinamiku zvučanja i slušanja čini spoznatljivima mnoge aspekte migracija.

²⁵ <https://x.com/TomPugh212/status/705028444015468546>.

LITERATURA I IZVORI

- 035portal. 2025. "Prikolica MUP-a preplašila Brođanina. Osjećao sam se kao u Njemačkoj 1943.". *035portal*, 20. siječnja. Dostupno na: <https://www.035portal.hr/vijest/zivot/clanak/33817.html>.
- Al Jazeera. 2015. "Refugees Sew Lips Together in Border Protest". *Al Jazeera*, 25. studenog. Dostupno na: <https://www.aljazeera.com/gallery/2015/11/24/refugees-sew-lips-together-in-border-protest>.
- Bakotin, Jerko. 2021. "Palice s granice". *Portal Novosti*, 6. listopada. Dostupno na: <https://www.portalnovosti.com/palice-s-granice>.
- Balibar, Étienne. 2002. *Politics and the Other Scene*. London, New York: Verso.
- Bargu, Banu. 2017. "The Silent Exception. Hunger Striking and Lip-Sewing". *Law, Culture and the Humanities* 18/2: 290–317. <https://doi.org/10.1177/1743872117709684>
- Bey, Hakim. 2003. *Privremene autonomne zone i drugi tekstovi*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Brooks, Andrew. 2020. "Listening Beyond the Border. Self-Representation, Witnessing, and the White Sonic Field". *Law Text Culture* 24/1: 96–116. <https://doi.org/10.14453/ltc.714>
- Brunner, Anja. 2022. "Popular Music, Forced Migration, and the Welcome Culture in Germany and Austria". U *Transformational Pop. Transitions, Breaks, and Crises in Popular Music (Studies)*. Christoph Jacke, Beate Flath i Manuel Troike, ur. Berlin: IASPM D-A-CH, 205–223.
- Christidis, Ioannis. 2023. "Singing and Dancing for Freedom of Movement. Enacting Citizenship and Resisting Forced Confinement in 'Hotspot' Refugee Camps in Thessaloniki, Greece 2016." U *Interment Refugee Camps. Historical and Contemporary Perspectives*. Gabriele Anderl, Linda Erker i Christoph Reinprecht, ur. Bielefeld: transcript, 177–191. <https://doi.org/10.1515/978383839459270-013>
- Cockerell, Isobel. 2021. "Authoritarian Technology. Greece Aims Long-Range Sound Cannons at Migrants Across Its Border". *Codastory.com*, 28. srpnja. Dostupno na: <https://www.codastory.com/authoritarian-tech/sound-cannons-greece/>.
- Cusick, Suzanne G. 2013. "Toward an Acoustemology of Detention in the 'Global War on Terror'". U *Music, Sound and Space. Transformation of Public and Private Experience*. Georgina Born, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 275–291. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511675850.017>
- D. Ma. 2019. "Policajac tjerao migrante da viču 'Dinamo Zagreb' pa ih snimao mobitelom". *Index*, 12. ožujka. Dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/policajac-tjerao-migrante-da-vicu-dinamo-zagreb-pa-ih-snimao-mobitelom/2070316.aspx>.
- Da Silva, Chantal. 2021. "EU Alarmed by Greece's Use of Sound Cannons at Border to Deter Asylum Seekers". *Euronews.com*, 3. lipnja. Dostupno na: <https://www.euronews.com/my-europe/2021/06/03/eu-alarmed-by-greece-s-use-of-sound-cannons-at-border-to-deter-asylum-seekers>.
- Daughtry, J. Martin. 2014. "Thanatosonics. Ontologies of Acoustic Violence". *Social Text* 32/2: 25–51. <https://doi.org/10.1215/01642472-2419546>
- Daughtry, J. Martin. 2015. *Listening to War. Sound, Music, Trauma, and Survival in Wartime Iraq*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199361496.001.0001>
- Dragičević, Ivana. 2018. *Nejednaki. Priče o današnjem svijetu*. Zagreb: Ljevak.
- Feld, Steven. 1996. "Waterfalls of Song. An Acoustemology of Place Resounding in Bosavi, Papua New Guinea". U *Senses of Place*. Steven Feld i Keith H. Basso, ur. Santa Fe: School of American Research Press, 91–135.
- Feld, Steven. 2015. "Acoustemology". U *Keywords in Sound*. David Novak i Matt Sakakeeny, ur. Durham: Duke University Press, 12–21. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11sn6t9.4>

- Goldsmith, Mike. 2015. *Sound. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/actrade/9780198708445.001.0001>
- Hameršak, Marijana. 2023. "Kapciozna isključujuća pitanja". *e-ERIM: mreža pojmova europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU*, 13. siječnja. Dostupno na: <https://e-erim.iefhr/pojam/p-kapciozna-pitanja-p?locale=hr>.
- Hameršak, Marijana i Bojan Mucko. 2024. "Pušbek". U *Balkanska ruta. Pojmovnik europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Tea Škokić, ur. Zagreb: Sandorf, 171–182. <https://doi.org/10.4312/9789612976590>
- Hameršak, Marijana i Mojca Piškori. 2022. "SIA". *e-ERIM: mreža pojmova europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU*, 19. prosinca. Dostupno na: <https://e-erim.iefhr/pojam/p-sia-p?locale=hr>.
- Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. "Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora". U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinčić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 9–39.
- Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2022. "Profilacija u koridoru". *e-ERIM: mreža pojmova europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU*, 23. travnja. Dostupno na: <https://e-erim.iefhr/pojam/p-profilacija-u-koridoru-p?locale=hr>.
- Hameršak, Marijana, Iva Pleše i Tea Škokić (u suradnji s Uršulom Lipovec Čebrom i Jelkom Zorn), ur. 2025. *Balkanska pot. Pojmovnik evropskega režima iregulariziranih migracij na periferiji Evropske unije*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.4312/9789612976590>
- Kallius, Annastiina. 2017. "The Speaking Fence". *Anthropology Now* 9/3: 16–23. <https://doi.org/10.1080/19428200.2017.1390909>
- Kasperek, Bernd i Marc Speer. 2015. "Of Hope. Hungary and the Long Summer of Migration". *Border-monitoring.eu*, 9. rujna. Dostupno na: <https://bordermonitoring.eu/ungarn/2015/09/of-hope-en/>.
- Khosravi, Shahram. 2010. *"Illegal" Traveller. An Auto-Ethnography of Borders*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230281325>
- Kun, Josh. 2000. "The Aural Border". *Theatre Journal* 52/1: 1–21. <https://doi.org/10.1353/tj.2000.0016>
- Kun, Josh. 2005. "Listening to the Line. Notes on Music, Globalization, and the US-Mexico Border". *Iberoamericana* 5/17: 143–152. <https://doi.org/10.1353/tj.2000.0016>
- LaBelle, Brandon. 2018. *Sonic Agency. Sound and Emergent Forms of Resistance*. London: Goldsmiths Press.
- Lipovec Čebrom, Uršula i Jelka Zorn. 2024. "Protest proti detenciji v Postojni". *e-ERIM: mreža pojmova europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU*, 22. siječnja. Dostupno na: <https://e-erim.iefhr/pojam/p-protest-against-detention-p?locale=hr>.
- Lunaček Brumen, Sarah i Ela Meh. 2016. "'Vzpon in padec' koridorja. Nekaj refleksij o spremembah na balkanski migracijski poti od poletja 2015". *Časopis za kritiko znanosti, domišljivo in novo antropologijo* 44/264: 21–45.
- Meier, Isabel. 2020. "Affective Border Violence. Mapping Everyday Asylum Precarities Across Different Spaces and Temporalities". *Emotion, Space and Society* 37: 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2020.100702>
- Mucko, Bojan. 2022. "Party u afganistanskom skvotu". *e-ERIM: mreža pojmova europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU*, 11. travnja. Dostupno na: <https://e-erim.iefhr/pojam/party?locale=hr>.

- Mucko, Bojan. 2023a. "Humanitarka i distro. Refleksivno iz režima iregulariziranih migracija". *Narodna umjetnost* 60/1: 163–187. <https://doi.org/10.15176/vol60no109>
- Mucko, Bojan. 2023b. "Protest u Lipi". *e-ERIM: mreža pojmova europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU*, 12. prosinca. Dostupno na: <https://e-erim.ief.hr/pojam/protest-u-lipi?locale=hr>.
- Parker, James E. K. 2019. "Sonic Lawfare. On the Jurisprudence of Weaponised Sound". *Sound Studies* 5/1: 72–96. <https://doi.org/10.1080/20551940.2018.1564458>
- Piškor, Mojca. 2025. "Zvok". U *Balkanska pot. Pojmovnik europskega režima iregulariziranih migracija na periferiji Evropske unije*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Tea Škokić (u suradnji s Uršulom Lipovec Čebrom i Jelkom Zorn), ur. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 227–238.
- Rae, Maria, Emma K. Russell i Amy Nethery. 2019. "Earwitnessing Detention. Carceral Secrecy, Affecting Voices, and Political Listening in *The Messenger* Podcast". *International Journal of Communication* 13: 1036–1055.
- R. I. 2019. "Policajac je migrante tjerao da viču i 'Za dom spremni'". *Index*, 12. ožujka. Dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/policajac-je-migrante-tjerao-da-vicu-i-za-dom-spremn/2070443.aspx>.
- Rice, Tom. 2018. "Acoustemology". U *The International Encyclopedia of Anthropology*. Hillary Callan i Simon Coleman, ur. New York: Wiley, 1–7. <https://doi.org/10.1002/9781118924396.wbiea2000>
- Rosello, Mireille. 2001. *Postcolonial Hospitality. The Immigrant as Guest*. Stanford: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9780804780254>
- Stajčić, Zoran. 2015. "Khebez Dawle u Močvari. Sirijski rock je po svemu sudeći sljedeća velika stvar". *Ravno do dna. Magazin pop kulture*, 24. rujna. Dostupno na: <https://ravnododna.com/khebez-dawle-u-mocvari-sirijski-rock-je-po-svemu-sudeci-sljedeca-velika-stvar/>.
- Stojić Mitrović, Marta, Jelka Zorn i Drago Župarić-Iljić. 2023. "Balkanski koridor". *e-ERIM: mreža pojmova europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU*, 20. listopada. Dostupno na: <https://e-erim.ief.hr/pojam/p-balkanski-koridor-p?locale=hr>.
- Stojić Mitrović, Marta, Jelka Zorn i Drago Župarić-Iljić. 2024. "Ruta". U *Balkanska ruta. Pojmovnik europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Tea Škokić, ur. Zagreb: Sandorf, 195–207.
- Szendy, Peter. 2017. *All Ears. The Aesthetics of Espionage*. New York: Fordham University Press. <https://doi.org/10.1515/9780823273980>
- Škokić, Tea i Renata Jambrešić Kirin. 2017. "Shopping centar nenormalne normalnosti. Etnografija distribucijskog šatora u izbjegličkom kampu u Slavanskom Brodu". U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 81–100.
- Walker, Peter. 2016. "Calais Officials. Refugee Camp Demolition Most Humane Option". *The Guardian*, 3. ožujka. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/03/calais-officials-refugee-camp-demolition-most-humane-option>.
- Weitzel, Michelle D. 2018. "Audializing Migrant Bodies. Sound and Security at the Border". *Security Dialogue* 49/6: 1–17. <https://doi.org/10.1177/0967010618795788>
- Western, Tom. 2020. "Listening with Displacement. Sound, Citizenship, and Disruptive Representations of Migration". *Migration and Society. Advances in Research* 3: 294–309. <https://doi.org/10.3167/arms.2020.030128>
- Wilbourne, Emily i Suzanne G. Cusick. 2021. "Introduction". U *Acoustemologies in Contact. Sounding Subjects and Modes of Listening in Early Modernity*. Emily Wilbourne i Suzanne G. Cusick, ur. Cambridge: Open Book Publishers, 1–11. <https://doi.org/10.11647/OBP.0226>

BORDER ACOUSTEMOLOGIES: ON SOUND, SOUNDING, AND LISTENING IN IRREGULARIZED MIGRATION

Naturalized by intricate workings of contemporary migration regimes as static, impermeable, and indisputable lines of demarcation, state borders are simultaneously instrumentalized in processes of discrimination, as well as administrative, racial, and cultural separation (Balibar 2002). At the same time, borders represent specific acoustic territories, shaped through the complex interplay of space, sounding, and listening (Daughtry 2015) emerging from the coexistence and layering of agglomerations of sounds – of nature, people, and technologies – that resonate throughout the border landscape. As such, they inevitably participate in the lived experiences and practices of contemporary migratory movements, while simultaneously being continuously mobilized within systems of control and surveillance. Drawing on research into the acoustemologies of irregularized migration across the geopolitical territories of the so-called Balkan route, this paper seeks to identify the layered acoustic territories of borders and the shifting auditory regimes of contemporary migratory movements on the peripheries of the EU. In doing so, it aims at advancing our understanding of how, in this specific context, sound simultaneously acts as a source of shared listening experiences and potentially shareable acoustic knowledge; as a reflection of asymmetric power relations; and as a key dimension of migratory experience involved in the formation, negotiation, and dissolution of arbitrarily drawn lines separating “desirable” from “undesirable” bodies and existences.

Keywords: border acoustemologies, irregularized migration, sound, sounding, listening, migration regimes